

Горголюк Я. Ю., аспірант,
Одеський національний політехнічний університет,
yana.gorgoluk@ukr.net
Харічков С. К., д.е.н., проф.,
завідувач кафедри менеджменту ім. д.е.н., проф. І.П. Продіуса,
Одеський національний політехнічний університет

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

***Анотація.** У даній доповіді визначено поняття економічна поведінка та розглянуто специфіку її функціонування в залежності від умов господарювання. Представлено рівні та типи економічної поведінки сформованих на основі вибраної стратегії, поставленої мети та інших мінливих особливостей навколишнього середовища.*

***Ключові слова:** економічна поведінка, виробнича система, стратегія.*

Актуальність. На даний момент в нашій країні відбуваються глибокі зміни, перш за все пов'язані з політичними, суспільно-економічними процесами та питаннями європейської інтеграції. Значна увага приділяється антикризовому менеджменту, інноваційному розвитку, запобіганню банкрутства на макрорівні, що в свою чергу змусило відійти від принципів внутрішнього розвитку та поведінкових аспектів суб'єктів господарювання. Тому дана тематика стосовно повернення до загальних принципів та методів підвищення ефективності роботи виробничих систем, підняття їх на новий рівень розвитку та функціонування набуває особливо гострого значення. Саме від успішної діяльності суб'єктів господарювання, як найменших та найголовніших ланок ринкових відносин, залежить рівень ефективності розвитку економіки в цілому. Як результат економічного зросту та процесів глобалізації набувають актуальності питання переходу суб'єктів господарювання до умов сталого розвитку.

Постановка задачі (мета). Мета дослідження полягає у визначенні концептуальних засад, сутності, рівнів та типів економічної поведінки виробничих систем.

Результати дослідження. Розглядаючи суб'єкт господарювання як певну організацію, тобто як системне явище, цікавим буде досліджувати проблему формування інструментального забезпечення його розвитку в контексті поведінкового аспекту розвитку та функціонування [11].

Кожне нове зрушення в сфері економіки посилює зацікавленість видатних вчених, як закордонних так і вітчизняних, до проблематики дослідження теорій поведінки різних виробничих систем та окремих її складових. На основі багатьох фундаментальних досліджень сформована загальна теоретична база концептуальних засад економічної поведінки. Значний вклад в формування цієї бази зробили такі українські дослідники В. Войтко [2], Г. Капленко [5], Н. Карачина [7], О. Прутська [10], Н. Шибасєва [12] та багато інших.

Поведінка будь-якої соціально-економічної системи (а саме такою є типова система суб'єктів господарювання) має економічну складову, тобто економічну поведінку. Поведінка, яка знаходиться в системі економічних відносин є неоднозначним і багатовимірним процесом [11].

Результати досліджень стосовно теоретичних основ економічної поведінки, побудови теорій поведінки, виявлення їх закономірностей та взаємозв'язків – все це спрямовує на вирішення питань направлених на удосконалення та визначення пріоритетних напрямів поведінки виробничих систем в сучасних умовах трансформації економіки.

В першу чергу слід визначити сутність та відмінність понять «поведінка підприємства», «економічна поведінка підприємства» та «економічна поведінка виробничих систем». Як зазначає у своєму дослідженні Н. Карачина «економічна поведінка» – це споріднений термін з поняттям «стратегія», а «економічна поведінка підприємства» представляє собою комбінацію закономірних дій, яка відтворює сутність та характер економічної діяльності, що обумовлена впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, для реалізації пріоритетних цілей підприємства в умовах вибору та адаптації до змін [6, с. 286]. Найбільш універсальним є визначення економічної поведінки як системи цілеспрямованих соціальних дій, які насамперед, пов'язані з використанням різних за функціями і за призначенням обмежених економічних ресурсів з метою отримання користі (вигоди, винагороди, прибутку) від їх обсягу [11].

Для визначення поняття «економічна поведінка виробничих систем» необхідно розуміти, що представляє собою виробнича система.

Виробнича система – штучна, але об'єктивна єдність закономірно упорядкованих, взаємодійних та взаємопов'язаних один з одним трудових і матеріальних елементів (частин, підсистем) та їх відносин, об'єднаних для досягнення загальної мети – вироб-

ництва певної продукції та послуг, які набувають форму товару, з метою задоволення потреб споживачів та отримання прибутку для виробника [8, с. 7]. Сучасна наука вважає будь-яке підприємство складною виробничою системою, тобто відокремленою із суспільно-економічного середовища системою елементів, пов'язаних між собою ланцюжками причинно-наслідкових взаємовідносин і керованих на основі отриманої та передаваної інформації з метою виробництва кінцевого продукту та отримання прибутку [8, с. 8].

Виходячи з вище вказаного можна говорити про те, що значення сутності термінів «підприємство» та «виробнича система» є синонімами, тому поняття «економічна поведінка виробничих систем» може розглядатися аналогічно поняттю «економічна поведінка підприємства» встановленого Н. Карачиною.

Для визначення характеру таких економічних дій та оцінки їх діяльності виділяють такі рівні економічної поведінки запропоновані А. Кудіновою [9, с. 106]:

- стратегічний – спрямування діяльності та дій виробничої системи;
- тактичний – регулювання діяльності виробничої системи за допомогою інтерналізованих норм;
- ситуативний – виробнича система опирається на стандарти, зразки, стереотипи.

Із зазначених етапів економічної поведінки важливе значення відіграє стратегічний рівень, тому що кожна виробнича система на початку своєї діяльності визначається з цілями та метою, базисними принципами, продукцією або послугами, що будуть реалізовуватися. Саме розробка комплексу дій реалізації стратегії, а також врахування поточних та надзвичайних змін і представляють собою процес формування економічної поведінки виробничої системи. Дана концепція була запропонована Н. Карачиною [6, с. 287] та має такий вигляд: стратегія підприємства – стратегія поведінки підприємства – економічна поведінка підприємства.

Слід відмітити, що вибір базової стратегії виробничої системи починається з виробу моделі поведінки – захисної або наступальної. Даний вид моделі економічної поведінки розглядає у своїх працях А. Дорошук [3, с. 92]. В залежності від обраної моделі поведінки відбувається вибір однієї з базових стратегій виробничих систем: виживання, розвитку, ліквідації, перепрофілювання. Вибрана стратегія залежить від потенціалу підприємства та повинна забезпечувати виконання поставлених цілей, зростанню виробничого процесу та рентабельності. Сутність показників рентабе-

льності характеризують ефективність роботи виробничої системи в цілому та прибутковість різних напрямів діяльності (виробничої, фінансової, інвестиційної) та відповідають учасникам економічного процесу [1, с. 56].

В залежності від вибраної стратегії, поставленої мети, особливостей ринку, нестабільності економіки та банківської сфери, недосконалого податкового законодавства, тіньової економіки, обмеженості інформації та інших змінних умов навколишнього середовища визначаються різні типи економічної поведінки виробничих систем [4, с. 22-23]:

- за мотивом (отримання матеріальної корисності, отримання нематеріальної корисності);
- за ринковою орієнтацією (стратегічно-орієнтований, нестратегічний);
- за напрямом дій (песимістичний, стабілізаційний, оптимістичний);
- за психологією підприємства (вичікування, боротьба, удосконалення, забезпеченість);
- за рівнем віршувальних задач (стратегічний, тактичний, оперативний);
- за правилами поведінки (формальний, неформальний);
- за умовами розвитку (безпеки, виживання, інертного існування, зростання);
- за функціями економічної культури (адаптаційний, інноваційний).

Вище перелічені загальноприйняті типи економічної поведінки були доповнені у дослідженні Ю. Заїки [4, с. 23-24] наступними:

- за часовим періодом досягнення мети (довгостроковий, середньостроковий, короткостроковий);
- за ступенем встановлення мети (груповий, колективний, індивідуальний);
- за розміром підприємства (масштабний, локальний);
- за приналежністю до державного устрою (національний, міжнародний);
- за напрямом дій (зовнішній, внутрішній);
- за швидкістю реакції (реактивний, ігноруючий);
- за охопленням ринкової переваги (конкурентний, монополістичний);
- за функціональною спрямованістю (комерційний, фінансовий, організаційний, маркетинговий, виробничий).

Для успішного управління розвитком будь-якої виробничої системи та поведінки у сучасних умовах важливим є врахування

всіх швидкозмінних умов зовнішнього середовища та можливості миттєвого реагування та адаптації до цього з метою правильного вибору напрямку розвитку.

Висновки. Отже, економічна поведінка виробничих систем представляє собою складний багаторівневий процес, що залежить від внутрішніх та зовнішніх умов діяльності, факторів впливу, а також постійної адаптації до будь-яких змін. Від вибраної стратегічної поведінки залежить правильність прийняття управлінських рішень, вибір конкурентної позиції на ринку, визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз. Формування економічної поведінки дає змогу точніше оцінити вплив основних факторів на діяльність виробничої системи, які можливо виміряти для того, щоб проаналізувати та оцінити фактори, які не можливо відстежити та виміряти, і які можуть як стимулювати, так і перешкоджати розвитку виробничої системи. Тому питанням удосконалення економічної поведінки слід приділяти значну увагу.

Список використаних джерел

1. Бровкова О. Дослідження чинників та резервів підвищення прибутковості підприємств харчової промисловості / О.Бровкова, К. Бровкова, Нго Тіен Донг // Науковий вісник ОНЕУ. – 2016. – № 5. – С. 41–58.
2. Войтко В. В. Управління поведінкою організації (на прикладі промислових підприємств) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / В. В. Войтко; Харківський національний економічний університет. – Х. : 2004. – 21 с.
3. Дорошук А. А. Выбор стратегии предприятия в условиях экономического кризиса / А. А. Дорошук // Стратегії розвитку підприємства в умовах ринкової економіки. – Прометей, 2008. – №3(27). – с. 92–95.
4. Заїка Ю. А. Управління економічною поведінкою промислових підприємств : дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Ю. А. Заїка; Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет». – Маріуполь : 2017. – 227 с.
5. Капленко Г. В. Формування економічної поведінки підприємств : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Г. В. Капленко ; НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л. : 2005. – 20 с.
6. Карачина Н. П. Удосконалення процесу формування економічної поведінки підприємств / Н. П. Карачина // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 640. – С. 285–290.
7. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств : автореф. дис... докт. екон. наук : 08.00.04 / Н. П. Карачина; Національний університет «Львівська політехніка». – Л. : 2012. – 48 с.

8. *Козловський В. А.* Організація виробництва : навчальний посібник. Ч 1. Вид. 2-ге, доп. та перероб. / В. А. Козловський. – Вінниця : ВНТУ, 2005. – 154 с.

9. *Кудінова А. В.* Підприємницька поведінка: сутність та детермінанти її еволюції / А. В. Кудінова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 104–111.

10. *Прутська О. О.* Особливості економічної поведінки в перехідній економіці України (інституціональний підхід) : автореф. дис... докт. екон. наук : 08.01.01 / О. О. Прутська; Київський національний економічний університет. – К., 2004. – 26 с.

11. Сучасний інструментарій управління поведінкою суб'єктів господарювання : монографія / за ред. С. К. Харічкова, Г. А. Дорошук. – Одеса : «Освіта України». – 244 с.

12. *Шибасва Н. В.* Особливості економічної поведінки суб'єктів господарювання в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Н. В. Шибасва; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 16 с.

Horholiuk Ya. Yu., Ph.D. student
Odessa National Polytechnic University
yana.gorgoluk@ukr.net
Scientific supervisor: ***Kharichkov S. K.***,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Management
Odessa National Polytechnic University

DEFINITION OF THE CONCEPT OF ECONOMIC BEHAVIOR OF MANUFACTURING SYSTEMS

Summary. *This report defines the concept of economic behavior and the specificity of its operation depending on economic conditions. Submitted levels and types of economic behavior generated based on the chosen strategy, goals and other features of the changing environment.*

Key words: *economic behavior, production system, strategy.*